Materiallar to’plami · Conference Proceedings
QATAG‘ON QURBONLARI: TARIXIY XOTIRA, MILLIY O‘ZLIK VA MA’NAVIY MEROS
10 September – 10 October 2026
UDK 94

TARIXIY XOTIRA — MILLIY O‘ZLIKNI ANGLASH VA MILLIY G‘OYANI SHAKLLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Baxtiyor Xamitovich Tolipov[a,*], Asadullo G’iyosiddin o‘g‘li Esonaliyev[b]

[a] *Farg‘ona davlat universiteti, Milliy g‘oya kafedrasi mudiri, falsafa fanlari doktori (DSc),*
[b] *Farg‘ona davlat universiteti, Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish metodikasi (ma’naviyat asoslari) yo’nalishi, 2-bosqich magistranti*
✉ tolipovbaxtiyor@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada tarixiy xotiraning milliy o‘zlikni anglash, milliy qadriyatlarni saqlash va milliy g‘oyani shakllantirishdagi ijtimoiy-falsafiy ahamiyati tahlil qilinadi. Qatag‘on qurbonlari xotirasi misolida tarixiy haqiqatni tiklash jarayonining jamiyat ma’naviy hayoti, avlodlar vorisiyligi va fuqarolik mas’uliyati bilan bog‘liq jihatlari yoritiladi. Shuningdek, xotirani faqat o‘tmish voqealarini eslash vositasi sifatida emas, balki milliy o‘zlikni anglash va kelajak ijtimoiy taraqqiyot yo‘nalishlarini belgilashga xizmat qiluvchi ma’naviy-intellektual resurs sifatida qarash zarurligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar

tarixiy xotira, milliy o‘zlik, milliy g‘oya, qatag‘on qurbonlari, ma’naviy meros, tarixiy adolat, milliy ong, avlodlar vorisiyligi, fuqarolik mas’uliyati, ma’naviy qadriyat.

DOI: 10.5281/zenodo.23279173

KIRISH

Har qanday millatning o‘zligini anglashi uning faqat bugungi ijtimoiy holati bilan emas, balki o‘z tarixini qanday bilishi, o‘tmish voqealariga qanday munosabatda bo‘lishi va ajdodlar merosini qanday qabul qilishi bilan ham belgilanadi. Shu ma’noda tarixiy xotira millatning ma’naviy hayotida o‘ziga xos ichki bog‘lovchi mexanizm vazifasini bajaradi. Xotira orqali avlodlar o‘rtasida ma’naviy vorisiylik yuzaga keladi, tarixiy tajriba yangi avlod ongiga o‘tadi, milliy qadriyatlar qayta anglanadi. Tarixiy xotiraning ahamiyati, ayniqsa, millat hayotida og‘ir iz qoldirgan voqealarni o‘rganish jarayonida yanada yaqqol namoyon bo‘ladi. Qatag‘onlar tarixi shunday murakkab va fojiali voqeliklardan biridir. Unda nafaqat muayyan shaxslarning taqdiri, balki ilm-fan, adabiyot, ma’rifat, milliy davlatchilik va jamoatchilik tafakkurining rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatgan jarayonlar mujassam. Shu bois qatag‘on qurbonlari xotirasini tiklash masalasi oddiy tarixiy ma’lumotlarni qayta tiklash doirasidan chiqib, milliy o‘zlik va milliy g‘oya masalasi bilan bevosita bog‘lanadi. O‘zbekistonda qatag‘on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, ularning nomlarini tiklash va hayoti hamda faoliyatini o‘rganish davlat siyosati va ilmiy-ma’rifiy faoliyatning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. 2026-yil 28-avgust kuni Shahidlar xotirasi xiyobonida qatag‘on qurbonlarini yod etish marosimida tarixiy xotirani asrash, qatag‘on qurbonlari nomlarini tiklash va yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash masalalari alohida ta’kidlangani bu jarayonning bugungi ijtimoiy ahamiyatini ko‘rsatadi. Mazkur masala milliy g‘oya nuqtayi nazaridan tahlil qilinganda, tarixiy xotiraning kamida uchta muhim vazifasi namoyon bo‘ladi. Birinchidan, u millatning o‘tmishi haqidagi tasavvurlarni yaxlitlashtiradi. Ikkinchidan, milliy qadriyatlar va ma’naviy merosning avloddan avlodga o‘tishini ta’minlaydi. Uchinchidan, tarixiy tajribadan xulosa chiqarish orqali jamiyatda fuqarolik mas’uliyati va milliy daxldorlik hissini kuchaytiradi.

Milliy o‘zlik — insonning muayyan millat, xalq va madaniy makonga mansubligini anglashi bilan cheklanmaydi. U o‘zining tarixiy ildizlari, milliy tili, madaniyati, qadriyatlari, ma’naviy merosi va jamiyat

taqdiri bilan ichki bog‘liqligini his etishni ham anglatadi. Shu sababli milliy o‘zlikni tarixiy xotirasiz tasavvur qilish qiyin. Inson «Men kimman?» degan savolga javob izlar ekan, tabiiy ravishda «Men qayerdan keldim?», «Mening ajdodlarim kimlar bo‘lgan?», «Ular qanday g‘oyalar uchun kurashgan?» kabi savollarga ham murojaat qiladi. Demak, shaxsiy o‘zlik bilan milliy o‘zlik o‘rtasida tarixiy xotira orqali bog‘liqlik paydo bo‘ladi. Milliy g‘oya ham ana shu ma’naviy ehtiyojdan uzilgan holda shakllanmaydi. Milliy g‘oya jamiyatning tarixiy tajribasi, buguni va kelajagi haqidagi tasavvurlarini muayyan ma’naviy maqsadlar atrofida birlashtiruvchi g‘oyaviy-ma’naviy tizimdir. Shu nuqtayi nazardan tarixiy xotira milliy g‘oyaning mazmuniy manbalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Agar jamiyat o‘z tarixining murakkab va og‘riqli sahifalarini unutsa, milliy o‘zlikning muhim qatlami zaiflashishi mumkin. Aksincha, tarixni xolis o‘rganish, uning saboqlarini anglash va ajdodlar merosini tanqidiy-ma’rifiy nuqtayi nazardan o‘zlashtirish milliy ongning yetuklashuviga xizmat qiladi. Shu jihatdan qatag‘on qurbonlari xotirasi milliy g‘oyaning mazmunida «o‘tmishni unutmaslik» bilan bir qatorda «kelajak uchun mas’uliyat» tamoyilini ham shakllantiradi. Xotiraning ijtimoiy vazifasi faqat motam bilan cheklanmasligi, balki tarixdan saboq chiqarishga aylanishi muhim.

Qatag‘on qurbonlari haqida so‘z yuritganda, ularni faqat siyosiy ta’qib qurbonlari sifatida talqin qilish masalaning ma’naviy mohiyatini to‘liq ochib bermaydi. Ularning orasida olimlar, shoirlar, yozuvchilar, o‘qituvchilar, davlat va jamoat arboblari, ma’rifatparvarlar, diniy ulamolar va oddiy fuqarolar bo‘lgan. Demak, qatag‘onlar natijasida insonlarning hayoti bilan birga jamiyatning intellektual va ma’naviy salohiyatiga ham jiddiy zarar yetgan. Ayniqsa, jadidlar merosi bu nuqtayi nazardan muhim ahamiyat kasb etadi. Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon va boshqa ma’rifatparvarlar ta’lim, milliy taraqqiyot, madaniyat va jamiyat ma’naviy yuksalishi haqidagi qarashlari bilan milliy tafakkur taraqqiyotiga ta’sir ko‘rsatgan. Shu sababli qatag‘on qurbonlarining merosini o‘rganish milliy g‘oyaning tarixiy ildizlarini aniqlash imkonini beradi. Bu jarayonda ularning har bir g‘oyasini zamonaviy sharoitga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish emas, balki tarixiy kontekstni hisobga olgan holda ma’naviy mazmunini anglash muhim. Qatag‘on qurbonlari xotirasi inson qadri, erkin fikr, ilm-ma’rifat, milliy taraqqiyot va Vatan taqdiriga daxldorlik kabi tushunchalarning tarixiy mazmunini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Shu ma’noda tarixiy xotira milliy g‘oyani abstrakt shiorlar yig‘indisidan inson va jamiyat hayotiga daxldor ma’naviy kategoriyaga aylantirish imkonini beradi.

Bugun tarixiy xotirani saqlashning eng muhim subyektlaridan biri yosh avloddir. Agar tarixiy ma’lumotlar yoshlar uchun faqat sanalar, ismlar va voqealar ketma-ketligi sifatida taqdim etilsa, uning tarbiyaviy ta’siri cheklangan bo‘lishi mumkin. Shuning uchun qatag‘onlar tarixini o‘qitishda shaxs taqdiri, ma’naviy tanlov, ilmga munosabat, Vatanga daxldorlik va tarixiy mas’uliyat masalalarini bir-biri bilan bog‘lash zarur. Tarixiy xotirani yoshlarga yetkazishda ta’lim muassasalari, muzeylar, arxivlar, oila, mahalla va ommaviy axborot vositalari o‘rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Xususan, Farg‘ona davlat universiteti qoshidagi «Qatag‘on qurbonlari xotirasi» muzeyida qatag‘on qurbonlariga oid materiallar, fotolavhalar va eksponatlarning saqlanishi tarixiy xotirani ta’limiy muhit bilan bog‘lash uchun muhim imkoniyatdir. Tarixiy xotirani yoshlar ongiga yetkazishda «xotira — bilim — anglash — mas’uliyat» zanjiriga tayanish mumkin. Bunda xotira dastlab tarixiy ma’lumotni beradi, bilim voqeaning mohiyatini ochadi, anglash insonda shaxsiy munosabatni shakllantiradi, mas’uliyat esa o‘tmish saboqlarini bugungi faoliyat bilan bog‘laydi.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy xotira milliy o‘zlikni anglashning muhim ma’naviy asoslaridan biri hisoblanadi. Qatag‘on qurbonlari xotirasini asrash esa milliy tarixning og‘riqli sahifalarini eslash bilan birga, jamiyatning ma’naviy va intellektual merosini tiklash vazifasini ham qamrab oladi. Tarixiy xotira milliy g‘oyaga mazmun beradi, milliy g‘oya esa tarixiy xotirani kelajak maqsadlari bilan bog‘laydi. Shu bois qatag‘on qurbonlari hayoti va merosini o‘rganishni tarix fani doirasidagina emas, balki milliy o‘zlik, ma’naviy meros, fuqarolik mas’uliyati va yoshlar tarbiyasi bilan uyg‘un holda tashkil etish maqsadga muvofiq. Eng muhimi, xotira o‘tmishda qolib ketmasligi kerak. U bugungi avlodning tarixiy ongi, milliy daxldorligi va kelajak oldidagi mas’uliyatini kuchaytiruvchi ma’naviy kuchga aylanishi lozim. Ana shunda qatag‘on qurbonlari xotirasi milliy g‘oyaning inson qadri, erkin fikr, ma’rifat va Vatan taraqqiyoti kabi umuminsoniy va milliy mazmunlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. «Fidoyi ajdodlarimiz jasorati — hamisha ibrat namunasi». 28.08.2026.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. «Eng katta maktab, eng katta tarbiya — tarixning o‘zi». 31.08.2024.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 22-noyabrdagi 936-son qarori.
4. «Qatag‘on qurbonlari hayoti va faoliyatini targ‘ib etish yanada jadallashtiriladi». 2025-yil 7-noyabr.
5. «Jadidlar merosi — milliy o‘ziga xoslik». O‘zA. 28.04.2026.
6. «Farg‘onadagi “Qatag‘on qurbonlari xotirasi” muzeyiga infotur tashkil etildi». O‘zA. 31.08.2024.